

NŐK ÉS FÉRFIAK MINT IRODALOMOLVASÓK

KAMARÁS ISTVÁN

„A nőknek több érzékük van az irodalomhoz, mint a férfiaknak.”

„A nők passzívabb, a férfiak aktívabb olvasók.”

„A nők olvasóként is elsősorban érzelmi, a férfiak olvasóként is értelmi lények.”

„A férfiak kritikusabb olvasók, mint a nők.”

„A nők az irodalom leghűségesebb hívei, akiknek igazán szükségük van az irodalomra.”

Nemcsak úton-útfélen, de könyvtárban és könyvesboltban is eléggé gyakran hallható ilyenfajta kijelentések, még hivatásos, szakképzett (azaz lélektani és szociológiai előadásokat is hallgató) olvasmányközvetítőktől is.

Mind az olvasott, mind a kedvelt irodalmi művek összetételénél eléggé számottevő különbségek tapasztalhatók a nőknél és a férfiaknál, ha olvasói szerepükben vizsgáljuk a két nemet. Úgy tűnik, hogy a kutatók megfigyelései nem támogatják a sommás vagy éppen előítéletes megállapításokat, legfeljebb az érzelmes női és a racionális férfi olvasókról szólót. A kutatók különbségekről beszélnek, de nem különböző szintekről, amikor a férfiakat és a nőket mint irodalomolvasókat összehasonlítják, így sem a nőket, sem a férfiakat a másik nem fölé helyező megállapítások nem kaptak a kutatóktól támogatást.

A közművelődési könyvtárat használók körére kiterjedő kutatásunk (Balogh Zoltán – Kamarás István: Élményalakzatok. Bp. 1978. NPI.) adatai alapjára a nők és a férfiak aktív-passzív olvasói beállítódása között csak minimális különbséget figyelhetünk meg, méghozzá a sommás (vagyis téves) megállapítással ellentétes irányút.

Amennyiben az olvasottságot elfogadjuk a „hűség” egyik jól használható mutatójának, az „a nők hűségesebb hívei az irodalomnak” megállapítás se védhető, mert ugyanennek a kutatásnak az adatai alapján ebben a tekintetben csak egészen minimális különbség állapítható meg (a nők javára).

Ami az „a férfiak kritikusabb olvasók” megállapítást illeti, ebben lehet valami igazság. Ismert, hogy a kritikusabb olvasók körében – az olvasmányok típusától és minőségétől függetlenül – jóval gyakoribb a „nem tetszett” értékelés. A már idézett (és a Könyvtári Figyelő 1977. 3–4. számában ismertetett) kutatás keretében vizsgált 150 regény értékelésének tükrében a férfi olvasók (legalábbis mint irodalmi művek olvasói), valamivel kritikusabbnak tűnnek, ugyanis 15 regény közül 56 a nőknek, 36 a férfiaknak tetszett jobban.

Olvasmány-választás

Az emberek nem általában olvasnak, konkrét könyveket vesznek a kezükbe, és sok jel mutat arra – mint *Gondos Ernő* szellemesen írja – hogy „a könyvek is kiválasztják olvasóikat.”

Jelentős mértékű egyezések mellett jellegzetes különbségek is észlelhetők a nők és a férfiak olvasmányválasztásaiban a 10–10 legolvasottabb mű alapján. A nők „vezető olvasmányai” között két nő író regénye, a címében női nevet „viselő” Tolsztoj regény, a női főszereplőkben gazdag *Jóestét nyár, jóestét szerelem* és a „romantikus” *Pármai kolostor* a férfiaknál „háborús” és „kalandos” könyvek érzékeltetik a választásokban (és természetesen a választás alapjául szolgáló normákban) megmutatkozó különbségeket.

Hogy a választásoknál valóban érvényesül-e a női és férfi szempont, arra bizonyíték lehet az a 10–10 könyv, amelyet legkevesebben olvastak a 150 regény közül a nők és a férfiak.

	<u>nők %-a</u>	<u>férfiak %-a</u>
Kellermann: Az alagút	11	
Merle: Állati elmék	11	
Semprun: A nagy utazás	11	
Aldiss: Szürkeszakáll	10	
France: A pingvinek szigete	10	
Franke: Az orchideák bolygója	10	
Kovai: Az oroszlán jegyében	10	
Böll: Egy szolgálati út vége	9	
Bradbury: Marsbéli krónikák	7	
Asimov: Én, a robot	6	
Székely: A halhatatlan kedves		14
Fowles: A lepkegyűjtő		13
Jókai A.: 4447		13
Sagan: Jóreggelt búbánat!		13
Segal: Szerelmi történet		13
Szabó M.: Disznótor		13
Zilahy: A Dukay-család		13
Földes J.: A halászó macska utcája		11
Aldrich: „...és lámpást adott kezembe az Úr”		10
Bihari: Miért?		7

Az utolsó 10–10 közé tartozó regények között már egyetlen azonos sem szerepel. Ez arról tanúskodik, hogy *a női és a férfi szempont* az olvasmány választásnál erőteljesebben érvényesül, mint azt általában a legolvasottabb könyvek listái jelzik. *A női szempont* a tudományos és egyéb fantasztikummal, az iróniával és nyers realizmussal szembeni ellenérzésekben, *a férfi szempont* pedig ismét elsősorban a nő írók és a „női témák” mellőzésében érzékelhető.

Hogy ezek a női és férfi szempontok valóban és általában jelen vannak-e az irodalmi olvasmányok kiválasztásánál, azt húsz olyan regény példáján próbáljuk meg igazolni, amelyek szerzőjük, címük, szereplőik, történetük és világuk alapján *női olvasmánynak* és

férfi olvasmányoknak is nevezhetők. A húsz közül tizenkét olyan regény akadt, amelyet az egyik nem képviselői jóval nagyobb arányban olvastak, mint a másik nemé.

	nők %-a	férfiak %-a
<u>a férfiak körében jóval olvasottabb:</u>		
Hasek: Szejk	59	78
Rejtő: Piszkos Fred, a kapitány	56	76
<u>a férfiak körében olvasottabb:</u>		
Burroughs: Tarzan	39	55
<u>a férfiak körében valamivel olvasottabb:</u>		
Golding: A legyek ura	15	20
<u>a nők körében valamivel olvasottabb:</u>		
Segal: Szerelmi történet	21	13
Zola: Nana	76	68
<u>a nők körében olvasottabb:</u>		
Berkesi: Húszévesek	82	69
Dallos: A nap szerelmese, Aranyecset	75	61
Dreiser: Carrie drágám	42	26
Mann: Buddenbrok ház	50	39
Szilvási: Légszomj	41	32
<u>a nők körében sokkal olvasottabb:</u>		
Bronte: Jane Eyre	89	57
Flaubert: Bovaryné	59	41
Tolsztoj: Anna Karenina	85	65
Németh: Iszony	59	41

A húsz regény közül tizenegy a nők, öt a férfiak körében volt olvasottabb. „Így voltak összeválogatva”, halljuk az ellenvetést. Nos, nem így, inkább fordítva, hiszen az öt tényező (cím, szerző, szereplők, történet, világ) alapján az ennek megítélésére felkért szakértők tizenegy regényt (Abe Kobó, Berkesi, Bessie, Hasek, Burroughs, Charriere, T. Mann, Németh L., Rejtő, Szilvási és Golding műveit) minősítették *férfi olvasmányoknak* és csak négyet (Bronte, Dreiser, Flaubert és Tolsztoj műveit) *női olvasmányoknak*. (Ami a szakértőket illeti, Berkesi, Németh L. és Szilvási regényeinél nagyot, Abe Kobó, Bessie, Charriere, Dallos, T. Mann és Segal regényeinél kisebbet tévedtek.)

Két kérdés adódik: a) valóban a nemhez tartozás játszik szerepet az olvasmány-választásnál, vagy ebben a jelmezben egy másik tényező, b) ha valóban szerepe van az olvasmányok kiválasztásánál annak, hogy valaki férfi vagy nő, mekkora a súlya ennek a tényezőnek a többihez képest.

Az első kérdésre akkor válaszolhatunk igennel, ha a fiatalabb és az idősebb, a szellemi és a fizikai, a diplomás és a diploma nélküli rétegekben is hasonló eltéréseket tapasztalunk férfiak és nők között. A tizenkét regény közül, amelyek valamelyik nem körében olvasottabbak, hat ebbe a típusba sorolható: a *Carrie drágám*, a *Húszévesek*, a *Szejk*, a *Jane Eyre*, a *Buddenbrok ház*, a *Szerelmi történet*. Az első kérdésre (valóban a nemhez tartozás játszik-e szerepet?) a válasz: igen.

A második kérdésre (mekkora a súlya ennek a tényezőnek a többihez képest?) akkor válaszolhatunk, ha a más tényezők szerint is két csoportra bontjuk a szóban forgó olvasókat (30 éven aluliakra és felüliekre, fizikai és szellemi dolgozókra, a szellemi dolgo-

zókat pedig diplomásokra és diploma nélküliekre) és megvizsgáljuk, hogy melyik tényező alapján bomlik legélesebben két részre a közművelődési könyvtárak tagsága. A műveletet elvégezve a következőket tapasztalhatjuk: Egy regény esetében (*Buddenbrok ház*) a fizikai és a szellemi dolgozók között, négy regény esetében (*A Mester és Margarita*, *Doktor Faustus*, *Iszony*, *Nana*) a diplomás és a diploma nélküli szellemi dolgozók között, nyolc regény esetében (*A homok asszonya*, *Hűszévesek*, *A szexbomba*, *Pillangó*, *A nap szerelme* – *Aranyecset*, *Szerelmi történet*, *Légszomj*, *A legyek ura*) a fiatalok és az idősebbek között tapasztalható a legnagyobb eltérés. A *Svejk*, a *Jane Eyre*, a *Tarzan*, a *Carrie drágám*, a *Bovaryné*, a *Piszkos Fred*, a kapitány és az *Anna Karenina* kiválasztásánál éppen a férfiak és a nők között rögzíthető a legnagyobb különbség.

A regények kiválasztását és elolvasását tehát jóval erőteljesebben befolyásolja az, hogy az olvasó melyik nemhez tartozik, mint az irodalmi olvasottságot (vagyis az irodalom-olvasás mennyiségét) és az olvasói aktivitást (vagyis az irodalom-olvasás minőségének egyik legfontosabb meghatározóját).

Értékelés

Logikusnak látszik az a feltételezés, hogy azok a művek tetszenek jobban az egyik vagy másik nemhez tartozóknak, amelyeket vagy a férfiak, vagy a nők nagyobb arányban olvasnak. Nézzük meg először a vizsgált 15 mű közül a legolvasottabb és a legkevésbé olvasott regényeket.*

A legkedveltebb 10–10 regény

	<u>a nőknél</u>	<u>a férfiaknál</u>
Hugo: Nyomorultak	+ 0.49	+ 0.42
Gárdonyi: Egri csillagok	+ 0.45	+ 0.47
Bronte: Jane Eyre	+ 0.44	
Hemingway: Akiért a harang szól	+ 0.44	+ 0.41
Remarque: A diadalív árnyékában	+ 0.39	
Knight: Légy hű önmagadhoz	+ 0.38	+ 0.33
Sienkiewicz: Quo vadis?	+ 0.38	
Jókai: Az aranyember	+ 0.37	+ 0.36
Tolsztoj: Anna Karenina	+ 0.34	
Tolsztoj: Háború és béke	+ 0.34	
Dumas: Monte Christo grófja		+ 0.34
Jókai: A kőszívű ember fiai		+ 0.32
Gárdonyi: Láthatatlan ember		+ 0.35
I. Shaw: Oroszlánkölykök		+ 0.30
Verne: Sándor Mátyás		

* Százalék arányok helyett most a művek relatív tetszési indexeit használjuk. Ennek az előjeles mutatónak a leírását lásd az *Élményalakzatok* I. 23–24. és 34. oldalán.

A leginkább elutasított 10–10 regény

	a nőknél	a férfiaknál
Kolozsvári Grandpierre: Nők apróban		- 0.45
Christie: Holttest a könyvtárszobában	- 0.57	- 0.46
Gardener: A kölcsönkért lány esete	- 0.59	- 0.70
Böll: Billiárd fél tízkor	- 0.62	
Földes: A halászó macska utcája	- 0.66	- 0.64
Asimov: Én, a robot	- 0.73	
Golding: A legyek ura	- 0.74	
Čapek: Harc a szalamandrákkal	- 0.76	- 0.67
Sánta: Húsz óra	- 0.81	- 0.63
Bradbury: Marsbéli krónikák	- 0.82	- 0.50
Bessie: A szexbomba	- 1.07	- 0.74
Böll: Egy szolgálati út vége		- 0.49
Szabó M.: Disznótor		- 0.49

A legolvasottabb művek mindkét nemnél jelentős mértékben egybeesnek a legkedveltebb művekkel, ez arra mutat, hogy a választás és az értékelés mércéje mindkét nemnél jelentős mértékig azonos. A legkevésbé kedvelt és legkevésbé olvasott 10–10 mű mindkét nemnél kisebb mértékig esik egybe, mint a legolvasottabbak és a legkedveltebbek, ez viszont arra utal, hogy az értékelés és a választás mechanizmusa a két nem körében különbözőképpen működik. Hogy a legolvasottabb és a legkedveltebb művek eléggé hasonlóak mindkét nemnél, azzal magyarázható, hogy az ismertebb, népszerűbb művek esetében erősebben működnek az osztársadalmi normák, mint a nemek saját normái. A csoportnormák szerepe azoknak a könyveknek a kiválasztásánál jelentkezik legélesebben, amelyek nem találhatók a mindenki számára hozzáférhető (természetesen iratlan) „ízléskódexben”, illetve, amelyekre vonatkozóan az egyes csoportok, így a nők és a férfiak „ízléskódexei” tartalmaznak iratlan előírásokat. Még tovább általánosítva úgy tűnik, hogy a *férfi és a női normák erőteljesebben működnek az irodalmi olvasmány kiválasztásánál, mint az olvasmány értékelésénél, ennek ellenére a kedvelés és elutasítás alapján is beszélhetünk úgynevezett férfi és női olvasmányokról.* Erre a férfiak és nők által egyaránt elutasított művek is meggyőző bizonyítékok, ugyanis a két nemnél különböző az elutasítás „hevesége”. Így például a sci-fi körébe tartozó művek többsége mindkét nemnél a hűvösen fogadott könyvek körébe tartozik, de a nők jóval fagyosabban fogadják, mint a férfiak, ugyanez vonatkozik azokra a művekre, amelyeknek témája a szex vagy az erőszak, és azokra is, amelyekre akár a humoros, akár az irónikus ábrázolási mód jellemző. A legtöbbeknek és a csak keveseknek tetsző művek után most következzen a már vizsgált húsz regény, amelyek többségére – legalábbis olvasottságuk, azaz kiválasztásuk alapján – ráillik a „férfi olvasmány” vagy a „női olvasmány” címke. A húsz között tizenkét olyan mű akadt, amelyet az egyik nem képviselői jóval nagyobb arányban olvastak, mint a másiké, és tizenkét olyan, amelyet vagy a férfiak, vagy a nők kedvelnek jobban.

a férfiak körében jóval kedveltebb

	nők %-a	férfiak %-a
Golding: A legyek ura	- 0.73	- 0.21
Rejtő: Piszkos Fred, a kapitány	- 0.55	- 0.03
Hasek: Svejk	- 0.30	+ 0.15

a férfiak körében kedveltebb

Zola: Nana	- 0.31	- 0.08
Bulgakov: A Mester és Margarita	- 0.45	- 0.18
Burroughe: Tarzan	- 0.04	+ 0.16
Charriere: Pillangó	- 0.12	+ 0.14
Bessie: Szexbomba	- 1.07	- 0.74
Mann: Doktor Faustus	- 0.36	- 0.12
Abe Kobó: A homok asszonya	- 0.29	- 0.18

a nők körében kedveltebb

Dallos: A nap szerelme – Aranyecset	+ 0.32	+ 0.21
Dreiser: Carrie, drágám	- 0.12	- 0.26
Mann: Buddenbrok ház	- 0.09	- 0.22
Segal: Szerelmi történet	- 0.17	- 0.30

a nők körében jóval kedveltebb

Bronte: Jane Eyre	+ 0.44	+ 0.13
Németh: Iszony	- 0.11	- 0.29
Tolsztoj: Anna Karenina	+ 0.34	+ 0.10

A húsz közül kilenc olyan regény akadt, amely vagy a férfiak, vagy a nők körében olvasottabb is, meg kedveltebb is: a *Svejk*, a *Tarzan*, a *Pizkos Fred*, a *Kapitány* a férfiaknál, a *Jane Eyre*, *A nap szerelme – Aranyecset*, a *Carrie Drágám*, a *Buddenbrok ház* a nőknél. Valamennyi az ismert és olvasott regények közé tartozik, nem az olyan „zsákba-macska-olvasmányok” közé, mint *A Mester és Margarita*, amelynek címe szerelmi románcot, a *Doktor Faustus*, amelyé „orvosregényt”, és *A homok asszonya*, amelyé női főszereplőt és nézőpontot sejtet.

A férfiak körében legkedveltebb tíz regény többsége olyan mű, amelyeknek a) szereplői kizárólag férfiak (*A legyek ura*), b) amelyeknek főszereplője férfi (*Pizkos Fred*, *a kapitány*, *Svejk*, *Pillangó*, *Doktor Faustus*, *A homok asszonya*, *Tarzan*), c) a szereplők többsége férfi, világa „férfi-világ” (*A Mester és Margarita*, *Doktor Faustus*, *Pizkos Fred*, *Svejk*), d) az elbeszélő nézőpontja „férfi-nézőpont” (*A homok asszonya*, *Szexbomba*, *Nana*). Ezzel szemben a nők körében kedveltebb regények között többnyire olyanok szerepelnek, amelyek főszereplői nők (*Anna Karenina*, *Jane Eyre*, *Iszony*), amelyek főszereplői és főbb szereplői között nők is vannak (*Carrie drágám*, *A nap szerelme – Aranyecset*, *Szerelmi történet*). Golding, Rejtő, Hasek, Burroughe, Charriere, Bulgakov regényei jóval kevesebb lehetőséget adnak női olvasóiknak az azonosulásra, a beleélésre, mint Dallos, Dreiser, Flaubert, Segal, Tolsztoj és Bronte szóban forgó regényei.

Mielőtt kijelentenénk, hogy a húsz „férfi” és „női olvasmány” kedveltsége megerősítette azt, amit a legkedveltebb és a leginkább elutasított regények értékelésénél tapasztalhattunk, érdemes ez alkalommal is megnézni azt, hogy melyik réteg „felelős” elsősorban azért, hogy a művet az egyik nem képviselői kedvezőbben vagy hűvösebben fogadják.

Egyes művek „női” vagy „férfi olvasmány” mivoltáért nem az egész nem, hanem annak egyik vagy másik rétege a felelős. Ezek közé tartozik *A szexbomba*, *A homok asszonya*, *A nap szerelme – Aranyecset*, a *Carrie drágám*, a *Doktor Faustus*, az *Iszony*, a *Szerelmi történet* és *A legyek ura*. Négy regényt a fizikai dolgozó nők és férfiak másféleképpen értékelnek, mint a szellemi dolgozók. *A homok asszonya*, a *Doktor Faustus* és *A legyek ura* általában a férfiaknak tetszik jobban, ám a fizikai dolgozók körében

fordított a helyzet. A Dallos regény általában a nőknek tetszik jobban, a fizikai dolgozóknál a férfiaknak. Az *Iszony*, a *Carrie drágám*, és a *Szerelmi történet* általában a nőknek tetszik jobban, ám az 50 évesnél idősebbek körében a férfiak azok, akik jobban kedvelik. Ezekre a regényekre tehát csak megszorításokkal érvényes a „férfi olvasmány” és a női olvasmány minősítés, annak ellenére, hogy vagy a férfiak, vagy a nők körében kedveltebbek. Másképpen fogalmazva, és egyben az okokra is utalva: a különböző korú, foglalkozású és végzettségű férfiak és nők ugyanazon műveket feltehetően különböző módon olvassák.

Élményalakzatok

Az a tény, hogy egyes műveket azonos korú, foglalkozású és végzettségű (tehát társadalmi jellemzőik alapján viszonylag egynemű réteghez tartozó) férfiak és nők különbözőképpen minősítenek, az „élményalakzatokra” vagyis az irodalmi olvasmány-élmények összeötvöződésére tereli a figyelmet. Abból ugyanis, hogy a *Bűn és bűnhődés* krimik, vagy a klasszikus realizmus körébe sorolt művek halmazában található mint nagy élményt jelentő (vagy mint elutasított) olvasmány, az adott mű értelmezésére és hatására is lehet következtetni. Nagy élményt jelentő (illetve elutasított) olvasmányként gyakori (illetve ritka) együtt-szereplésük alapján a 150 mű közül 112 művet 15 „olvasat-csoportba”, vagy ha jobban tetszik „élménykörbe” sorolhattuk.* (A feltételezett húsz „női” és „férfi” olvasmány közül csak *A szexbomba*, a *Svejk*, a *Jane Eyre* és a *Pillangó* nem volt besorolható semelyik „olvasat-csoportba” sem.) Nézzük meg először a 15 különböző „olvasat-csoportba” tartozó művek kedveltségét átlagos relatív tetszési mutatóik alapján a nőknél és a férfiaknál:

az „olvasat-csoport”	az oda tartozó művek írói (aláhúzva a vizsgált művekéi)	átlagos relatív tetszési mutató a nőknél	átlagos relatív tetszési mutató a férfiaknál
„régeli lektűr”	Aldrich, Bromfield, Cronin, Mitchell stb.	+ 0.06	- 0.01
„társadalmi lektűr”	Berkesi, Szilvási	- 0.12	- 0.14
„történelmi lektűr”	Passuth	- 0.11	- 0.11
„lélektani lektűr”	Dreiser, Segal, Cusack	+ 0.12	- 0.04
„kulturális lektűr”	Amenda, Dallos, Bókay, Gál György stb.	- 0.10	+ 0.09
„kalandregény”	Burroughs, Rejtő, May, Reid, Grey	- 0.25	+ 0.01
„krimi”	Chandler, Christie, Doyle, Simenon	- 0.44	- 0.30
„nemzeti romantika”	Jókai, Gárdonyi, Móra, Mikszáth	+ 0.31	+ 0.29
„európai romantika”	Dumas, Hugo, Scott stb.	+ 0.23	+ 0.19

* A besorolás leírását lásd az Élményalakzatok I. 35–43. oldalán

„klasszikus realizmus”	Balzac, <u>Tolsztoj</u> , Flaubert, Zola stb.	+ 0.09	+ 0.04
„háborús realizmus”	Knight, Merle, Remarque, I. Shaw	+ 0.28	+ 0.21
„mai magyar realizmus”	Kosztolányi, <u>Németh L.</u> stb.	- 0.30	- 0.25
„mai külföldi realizmus”	<u>T. Mann</u> , Martin du Gard, Solohov	+ 0.01	+ 0.01
„modern”	Abe Kobó, Böll, Golding, Bulgakov, Camus, Semprun, Updike stb.	- 0.32	- 0.21
„sci-fi”	Verne stb.	- 0.29	- 0.19

A „hasonló olvasatú” olvasmányok kedveltsége alapján jól érzékelhető, hogy nincsenek éles eltérések a férfiak és a nők *irodalmi élményvilágának* összetételében, kissé leegyszerűsítve: a férfiak és a nők *irodalmi ízlésében*. A 15 közül nyolc „olvasat-csoport” kedvelésénél tapasztalhatók kisebb-nagyobb eltérések: a legerőteljesebbek a „férfias” kalandregényeknél és a „nőies” életrajzoknál.

Ha az irodalmi élményvilág finomabb szerkezetét vizsgáljuk, vagyis azt, hogy hol helyezkednek el az egyes művek „olvasatai” a férfiak és a nők „élményalakzataiban”, akkor már bonyolultabb, „szabad szemmel nem látható”, közhelyszinten már nem ismert összefüggések tárulnak fel. A vizsgált húsz közül 16 regényt (illetve szerzőik nevét) már elhelyezhettük abba az „olvasat-csoportba”, amelybe az összes olvasó értékelései alapján kerültek. Hogy ezeknek a „férfi” és „női olvasmányoknak” a többsége a férfiaknál és a nőknél is ugyanabba az „olvasat-csoportba” került, nem jelenti egyúttal azt is, hogy azonos helyet foglalnak el az „élményalakzatokban”. Lássunk egy példát: *A Mester és Margarita* „olvasata” mind a férfiaknál, mind a nőknél a „modern” elnevezésű „olvasat-csoportba” tartozik. A Bulgakov mű „élmény-rokonságába” azonban más „olvasat-csoportokat” képviselő művek is beletartoznak, mint például a *Svejk* és az *A halhatatlan kedves* (Székely Júlia regénye). Könnyen kitalálható, hogy Hasek regénye elsősorban a férfiaknál, Székely Júlia regénye pedig elsősorban a nőknél szerepel a Bulgakov regény „élmény-rokonai” között. Azt jelentené ez, hogy a regény férfi olvasói érzékenyebben reagálnak Bulgakov humorára, női olvasói viszont inkább szerelmi románcként olvasták a regényt? Bizonyíthatóan ezt is jelenti, ám a helyzet jóval összetettebb, mint ahogy ezt a regény „élménykapcsolatait” bemutató táblázat is érzékelteti (ahol a Pearson-féle korrelációs együtthatók mutatják, hogy Bulgakov regénye férfiak és nők olvasmányává válva milyenfajta élményekhez kerül legközelebb és milyenektől legtávolabb):

az „olvasat-csoport” megnevezése	A Mester és Margarita „élmény- kapcsolatai”	
	a nőknél	a férfiaknál
„modern”	+ 0.30	+ 0.36
„mai magyar realizmus”	+ 0.16	+ 0.05
„háborús realizmus”	+ 0.05	+ 0.15
„kulturális lektűr”	- 0.05	+ 0.08
„történelmi lektűr”	- 0.06	- 0.01
„társadalmi lektűr”	- 0.08	- 0.06
„régii lektűr”	- 0.07	- 0.06

Kiviláglik, hogy a Bulgakov-regény női olvasóinál ez a mű magasabb irodalmi értéket képviselő olvasmányokkal szerepel együtt, mint értékesnek tartott (és ritkábban mint elutasított mű), és férfi olvasóinak nagyobb része olvassa úgy, mint az izgalmas és az ismeretet gyarapító olvasmányokat. Ennek a ténynek az ismerete azért is fontos, mert ez a regény is azon művek közé tartozik, amelyeket férfi olvasók kedvelnek jobban. Ezek az adatok arra figyelmeztetnek, hogy ezt a regényt a nőknél kedvezőbben fogadó férfiak általában felületesebben olvasták és fogadták be, mint a nők. Másképpen: a nők és a férfiak számára nemcsak másfajta értéket jelent, hanem másfajta szerepet is tölt be ez a – és természetesen még sok más – regény.

A „hasonló olvasatú” olvasmányok (vagyis az „olvasat-csoportok”) kedveltségét vizsgálva a nő és a férfi olvasók között nem lehet észrevenni azokat a (gyakran nem is kicsi) eltéréseket, amelyeket az egyes művek kiválasztásánál, kedveltségénél és az élményalakzatban elfoglalt helyénél tapasztalhatunk. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a kiválasztott és a kedvelt olvasmányok világában többé-kevésbé kiegyenlítődnek ezek a létező, és az olvasási kultúránkat jelentős mértékben meghatározó különbségek. Ezek ismeretében meg kell vizsgálni a számukra kínált szolgáltatásokat, a nekik címzett olvasmány-népszerűsítő tevékenységet, valamint az olvasói érdeklődésük és ízlésük alakítására irányuló olvasáspedagógiai kezdeményezéseket.

A MAGYAR KÖNYVTÁRAK FRANCIA SZEMMEL. A beszámoló, amely a Grenoble-i könyvtárak kapcsolati híradójában (bulletin de liaison) jelent meg, nyilvánvalóan nem tekinthető a francia könyvtári szakirodalom csúcsteljesítményei egyikeként. Számunkra mégis érdekes, mert kotnyeleskedő igyekezettel és – itt-ott – angyali naivságokba ágyazott szemtelenkedéssel próbálja megismertetni – elismerni és megcsipkedni – szakmai buzgólkodásaink terrénumát, a magyar könyvtárakat és könyvtárügyet.

1979 júliusában a Grenoble-i közművelődési könyvtárosok és leginkább könyvtárosnők-népes csapata („Soit au total: 31 personnes”)¹ azzal tisztelt meg bennünket, hogy vendéglátói lehettünk az ő „le premier voyage professionnel dans une république socialiste”²-jének. Vállalkozásuk – olvassuk a pénzügyi elszámolás tekintetében igen akkurátus beszámolójukban – összesen 8546,37 frankot emésztett fel, amiből – ajándék címén – az „organisateur hongrois de nos visites d’études”³ 39,50 frankkal, kedves neje pedig 88,00 frankkal részesedett. (Nem tudjuk, hogy a feleség bőkezűbb megajándékozása a hagyományos francia udvariasság vagy a vendégek nemi megoszlásának tanújele-e.)

Már ez a gondos elszámolás is arra figyelmeztet, hogy vendégeinkben igencsak megvolt az igény, hogy az itt töltött hat nap alatt minél több „szakmait” és „nem szakmait” lássanak, ismerjenek meg.

Beszámolójuk tanúsága szerint jártak a Pataky István téri Szabó Ervin Könyvtárban, a Népművelési Intézetben, a Csepel Művek szakszervezeti könyvtárában, egy „situé au coeur de Budapest”⁴ gimnáziumi könyvtárban, a Könyvtártudományi és Módszertani Központban, a kecskeméti Kodály Intézetben, a Kassák Lajos Művelődési Központban, valamint a „maison de la culture et bibliothèque de Sventendre”⁵-ben (következetesen: sic!). Ezen felül abszolvááltak egy „promenade en bus dans Budapest”⁶-et, megnézték a Balatont, a Citadellát, és eltöltöttek egy budapesti szabad délutánt is. Ám még így sem fáradtak el, mert mindenképpen szerettek volna egy kiadót is látni, ami az idő hiánya miatt nem teljesülhetett. (A nemleges választ, a „parce que ce n’est pas une chose possible”⁷-t egyébként beszámolójukban is felpanaszolják, mégpedig valamiféle politikai sejtetések felé hagyva az egészet kifutni. S ez – említsük meg azért – nem az egyetlen példa a „biztos vannak nekik holmi titkolnivalóik” típusú megfogalmazásokra, amikre csak azt üzenhetjük kollégáinknak: legyen máskor is szerencsénk, s akkor minden „titkunkról” lehull a lepel.)

- 1 összesen 31 fő
- 2 az első szakmai utazás egy szocialista országba
- 3 tanulmányi látogatásaink magyar szervezője
- 4 Budapest szívében fekvő
- 5 sventendrei (sic!) művelődési ház és könyvtár
- 6 autóbuszos budapesti körsétát
- 7 mert arra nincs lehetőség

A beszámoló a továbbiakban mindenekelőtt a magyar könyvtári alapjogszabályok főbb rendelkezéseit (1956-os jelöléssel az 1976. éviéket) és a Szakmai irányelveket ismerteti, majd sorra-rendre a meglátogatott intézményekben összegyűjtött tapasztalatokat adja elő. Véletlenül sem feledkezik meg a bérek, a munkaidőbeosztások és más szociális körülmények közléséről. (A látogatók női túlsúlya tükröződik ebben?) Mély benyomásokról tanúskodik a beszámoló azon része, amely a Kodály kimunkálta zenei nevelési rendszerrel és a Sebő-féle táncház-kísérlettel foglalkozik. Ezt a blokkot több séma, statisztikai táblázat és fénykép teszi színeesebbé és szemléletesebbé.

A kép, amit a beszámoló a meglátogatott könyvtárakról és a magyar könyvtárügyről fest, összességében pozitív és elismerő. Néhol egyenesen meleg. Ám azért egyik-másik fogyatékoságunk sem kerülte el a francia kollégák figyelmét, s ezeket olyan elokvenciával tálalják, mintha egyenesen minket, a vakokat akarnák rájuk figyelmeztetni. Kritikájuk főként két vonalon fut. Az egyik azokat a hajlamainkat bírálják, hogy esetenként hivatalként, hatóságként vagy mindegy miként, csak nem *szolgálatként* szeretünk viselkedni (pl. „Lorsqu'on compare avec l'enthousiasme et le dynamisme des bibliothécaires d'entreprise français, le bibliothécaire d'entreprise hongrois fait figure de „fonctionnaire”⁸ ... , hogy tovább ne is idézzem). A másik vonalon a gyakran hiábavaló, ám „ideologizálással” védett munkák tűntek fel francia vendégeinknek (pl. a meglátogatott iskolai könyvtárban elhangzik a kérdés: „Pourquoi gardez-vous 2 ans les cartes des lecteurs avec la liste leurs emprunts?”⁹ ... és jön a válasz: „Ça peut être utile: si les membres du jury de baccalauréat, par exemple, le désirent, nous leur communiquons la liste des lecteurs d'un candidat.”¹⁰). Mit is mondhatunk erre? Köszönjük, köszönjük, és ajánljuk szíves figyelmükbe pl. a „fruska-vitát”.

A beszámolóban és a beszámolót „hordozó” periodikumban az rokonszenves még, hogy könnyedséget sugároz. A francia kollégák úgy fecsegnek a legszakmaibb dolgokról is, mint mi, de csak akkor, ha – mondjuk – egy eszpresszóban találkozunk. Szakíróként azonban mindig „vigyázz állásban” jelentünk valamit a „nagyérdemű” szakmai közvéleménynek. Pedig, tanúskodik róla az itt ismertetett kiseded dokumentum, lehetne könnyedebbnek és ezáltal érdekesebbnek lenni.

(A Grenoble-i közművelődési könyvtárosok magyarországi tanulmányútjáról szóló úti- és élménybeszámoló alapján »Lire à Grenoble. 1979. 12.no.«
FUTALA TIBOR híradása.)

-
- 8 a francia üzemi könyvtárosok lelkesedéséhez és dinamizmusához képest a magyar üzemi könyvtáros funkcionáriusként viselkedik...
- 9 Miért őrzik meg 2 évig az olvasók kölcsönzölapját?
- 10 Ez hasznos lehet: ha pl. az érettségi vizsgabizottság tagjai kívánják, odaadjuk nekik a jelölt olvasmányainak jegyzékét.

KITEKINTÉS

A DÁN NEMZETI BIBLIOGRÁFIÁRA ÉPÜLŐ SZOLGÁLTATÁSOK ÉS A SAMKAT RENDSZER

KONDOR IMRÉNÉ

Az UBC és az UAP program világszerte nagymértékben elősegíti a dokumentumnyilvántartás és -visszakeresés egységes rendszerének kialakítását. Az elmúlt tíz évben terjedt el az ISBN és ISSN dokumentum-számozás, születtek meg az ISBD-k és az ISBD-kre alapozott nemzeti bibliográfiák. Az egységes elvek és szabályok alapján létrehozott géppel olvasható nemzeti bibliográfiák száma is nő. Ezek az eredmények nélkülözhetetlen és alapvető *eszközei* a nemzetközi információcserének és az arra épülő dokumentum-szolgáltatásnak. Az UAP program az országos vagy regionális dokumentumellátás korszerűsítésében látja a nemzetközi együttműködés megvalósulásának feltételét. A területi ellátási rendszer valamely ország vagy régió adottságaitól és hagyományaitól függően több eszköz – központi katalógusok, tároló könyvtárak, gyűjtőkori együttműködés, a szakkönyvtári hálózat stb. – igénybevételével működhet. Az egyetemes, ill. az országos hozzáférés nem kis mértékben függ a dokumentumokat regisztráló helyi és országos rendszerektől. A nemzeti bibliográfiák gépesítése mindenütt nagy lendületet ad a könyvtárak rendszerré szerveződésének. A gépesített nemzeti bibliográfiára tervezett vagy már kiépített országos könyvtári rendszer lehetővé teszi a gépi adatbázisok kialakítását és az állományok széles körű forgalmazását.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia gépesítése aktuálissá teszi, hogy nyomon kövessük a néhány lépéssel előttünk járó, de hozzánk hasonló kis ország – Dánia – gépesítési terveinek és a tervek megvalósításának útját.

A dán nemzeti bibliográfia gépesítése a közművelődési könyvtári rendszer keretében és a Bibliotekscentralenben valósult meg. A 70-es évek elején dolgozták ki a FAUST-tervet. Az eredeti elképzelések szerint a teljes közművelődési állomány – a könyvtárak bejelentése alapján – egy egységes adatbázist képezett volna, amely alapul szolgált volna a kölcsönzés gépesítéséhez. A cédulakatalógusokat mikroformátumú katalógusok váltották fel, majd terminálok segítségével on-line kapcsolatot létesítettek volna a könyvtárak és az adatbázis között.